

ЛОГІКА ВИЗНАЧЕННЯ СУТНІСНИХ АСПЕКТІВ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА КРИТЕРІЇВ ЇЇ ВИМІРУ

У статті автор розглядає явище політичну відповідальність як доволі складне утворення колективного характеру, що має інтегровану структуру, в якій він виокремлює чотири елементи: політичну освіченість суспільства, де панує філософія «активного громадянства»; політичну освіченість громадян, дистанційованих від ескапізму та абсентеїзму; державницьку позицію політичної опозиції; політичну освіченість лідера, який усвідомлює свої зобов'язання перед виборцями.

Розглянуто аспекти політичної відповідальності відтворюють структурні елементи згаданого явища, дають можливість поєднати теоретичну конструкцію політичної відповідальності з контекстом реального політичного процесу та в своїй сукупності формують змістовне визначення сутності цього феномена.

Стосовно критеріїв оцінки політичної відповідальності, автор робить висновок: оскільки Україна є державою та суспільством, які не мали у минулому усталеної системи прийнятих на консенсусній основі неформальних норм визначення ефективності політичної діяльності, то було б доцільним впровадження підвалини континентально-європейської моделі інституту політичної відповідальності, яка передбачає переважно правове регулювання діяльності пересічних громадян та політиків.

Ключові слова: громадянськість; політична відповідальність; політична культура; ідеології українства; юридичні норми; корпоративні норми.

Постановка проблеми. Доволі часто в експертних колах політичну відповідальність визначають як різновид соціальної відповідальності, яка виявляється в діяльності політичних акторів, пов'язаних із здійсненням державної влади заради досягнення суспільного блага. Водночас тлумачення поняття політичної відповідальності журналістами в засобах масової інформації, лідерами громадських організацій та політичних партій відрізняється своєю різноманітністю та схильністю до абстрактності.

Тому, на нашу думку, особливо актуальним є змістовне визначення сутності явища політичної відповідальності, визначення ключових елементів цього феномену та критеріїв її оцінювання саме для України, як для держави та суспільства, що трансформуються та не мали у минулому усталеної системи прийнятих на консенсусній основі формальних та неформальних норм визначення ефективності політичної діяльності влади.

Аналіз останніх публікацій. Аналізуючи дослідження, присвячені проблемі політичної відповідальності, звертаєш увагу на достатньо велике розходження думок та відсутність консолідованої позиції. Втім можна відзначити, що найбільш поширеною є інтерпретація політичної відповідальності як різновиду соціальної. Прикладом такої точки зору є погляди С. Балана [3], О. Зайчука [1], В. Кафарського [2], І. Кресіної [3], Н. Оніщенко [1], М. Самуйліка [4] та ін. Але є і позиції які відрізняються нюансами, напри-

клад: Г. Малкіна [5], О. Мельник [6] вважають різновидом політичної відповідальності конституційно-правову; О. Рябченко навпаки вважає політичну відповідальність різновидом юридичної [7]; В. Мельниченко відзначає принципову відмінність політичної відповідальності від юридичної [8]; А. Оболонський [9], М. Доган [10] пов'язують політичну відповідальність з такою більш «рухливою» категорією як довіра.

Таким чином, якщо на загальноконцептуальному рівні все більш-менш зрозуміло – існують різні, вищеперераховані підходи до інтерпретації поняття, то з точки зору політичної практики, виникає потреба визначення змістовного наповнення (з характеристикою ключових елементів) явища політичної відповідальності такими ілюструючими нюансами, які б робили можливим поєднання теоретичної конструкції політичної відповідальності з контекстом реального політичного процесу.

Як інструмент дослідження використовуються соціокультурний, нормативно-ціннісний, компаративний та історичний методи.

Формулювання цілей статті. Метою статті є спроба поєднати теоретичну конструкцію політичної відповідальності з контекстом реального політичного процесу та на цій підставі визначити сутність цього феномена. Виходячи з вказаної мети, автор визначив **завдання:** по-перше, охарактеризувати ключові елементи явища політичної відповідальності, що в своїй

сукупності формують її змістовне визначення; по-друге, визначити критерії оцінки політичної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Слід мати на увазі, що політична практика набагато складніша теоретичних конструкцій, створених науковцем. У реальному житті проблеми, пов'язані з політичною відповідальністю доволі часто набувають неоднозначного прояву, який теоретичні конструкції не завжди можуть пояснити.

Тому ми, не претендуючи на вичерпний опис явища політичної відповідальності, окреслимо лише низку аспектів, які, на нашу думку, суттєво впливають на загальний стан висвітлення проблеми.

Соціальна відповідальність передбачає передусім обов'язок людини – учасника суспільних відносин усвідомлено обирати варіанти поведінки відповідно до вимог соціальних норм, і проявляти свідомість, дисципліну, сумлінність, усвідомлення свого боргу [11, с. 41]. Проте, як ми знаємо, існує дуже велика відстань від усвідомлення відповідальності особою до її перетворення на стійку поведінкову якість людини.

Перший аспект пов'язаний із системою виховання. Очевидно, що основним завданням системи виховання має бути формування відповідальності як риси характеру людини, яка має прояв у відповідній поведінці. Вищесказане також має відношення і до політичної відповідальності, яка представляє собою лише різновид соціальної відповідальності. Приклади цілеспрямованого виховання відповідальності людини існують як в закордонному, так і у вітчизняному досвіді.

Формування суб'єктивної установки громадянина діяти відповідально при реалізації своїх прав (у тому числі в політичній сфері), грає в західних країнах значну роль у формуванні політичної культури «громадянського суспільства». Розуміння того, що громадянин, незалежно від того, обіймає він чи не обіймає певну політичну посаду, повинен поводитися активно і відповідально, формується на підґрунті, так званої, філософії «активного громадянства» (active citizenship).

Така установка цілеспрямовано формується через виховання та освіту. В країнах Євросоюзу за урядової підтримки існує освітня практика виховування громадянськості. «Громадянство» як навчальна дисципліна (вірогідно, є аналогом вітчизняних шкільних курсів з «Громадянської освіти» та «Права») є обов'язковою складовою середньої освіти, через яку молодь опановує ази з політології, соціології та права.

Водночас перед викладачами ставиться завдання не лише дати загальне уявлення про сучасну політичну систему і державний устрій, але і навчити молодь мислити критично, діяти самостійно при різних формах соціальної активності (в неурядових організаціях, громадянських акціях, волонтерстві та ін.). Таким чином, формується особа, яка готова до різних форм політичної участі, має мінімальну компетенцію для використання своїх політичних прав. Цей підхід є конструктивним з точки зору формування відповідальної політичної поведінки. Слід розуміти, що через впровадження подібних освітніх курсів відбувається ідеологічний вплив на молодь. І це, на думку М. Головатого, є доволі природним явищем, оскільки за сучас-

них умов в світі не існує безідейних, безідеологічних суспільств [12, с. 14]. Якщо говорити про нас, то було б доцільним впровадити державно заангажований освітній курс *ідеології українства*, як політичної нації, що формується на засадах поліетнічності та поліконфесійності [13, с. 22]. У цілому таке цілеспрямоване виховання відповідальності для України має величезне значення, з огляду на те, що у нас в політичній практиці та культурі довгий час були відсутні відповідні цінності та норми. Тобто в суспільній свідомості було відсутнє політико-культурне підґрунтя для інтеріоризації відповідного поведінкового імператива «активного громадянства», основу якого складає політична відповідальність, що має принципове значення для стійкого існування державної влади. Швидше йдеться про «безвідповідальність» як сталу практику української політичної дійсності.

Другим аспектом, пов'язаним з проблемою політичної відповідальності є питання про людину як суб'єкта відповідальності. Еволюція уявлень про народний суверенітет як джерело влади природною породжує питання – чи «несе народ в цілому та кожна людина окремо політичну відповідальність за свій політичний вибір?»

Після Другої світової війни у роботі «Питання про винність. Політична відповідальність Німеччини» німецький філософ К. Ясперс веде мову про політичну відповідальність народу за діяльність своїх політичних діячів і держави крізь призму провини. Його думка полягала в тому, що кожна людина винна за дії своїх політичних діячів і держави, внаслідок чого кожен несе відповідальність за наслідки дій держави і своїх політиків, чий владі вона підпорядкована. Ця теза у філософа виникає тому що, на його думку, незалежно від своєї індивідуальної поведінки і незгоди з політикою держави, людина апріорі користувалася суспільними благами цієї держави. А якщо громадянин використовує як виправдання тезу ідею про те, що життя суспільства його не стосується, то К. Ясперс констатує: «Етика політики – це принцип державного життя, в якому усі беруть участь своєю свідомістю, своїми знаннями, своїми думками і бажаннями» [14, с. 22]. Іншими словами, К. Ясперс приходить до висновку про всеосяжну політичну відповідальність кожного, навіть якщо він фактично і не бере участь в політичному житті. Подібну думку на зламі ХІХ–ХХ століть озвучив М. Вебер: «Ти повинен насильно протистояти злу, інакше за те, що зло візьме верх, відповідальний ти» [15, с. 696].

Ми зобов'язані прийти до розуміння того, що політична відповідальність громадянина повинна базуватися на усвідомленні визначальної ролі політики в його щоденному житті. В ході виборів політично відповідальний виборець повинен усвідомлено приймати рішення про свою участь або неучасть у виборах, а також про те, за яку партію і кандидата він віддасть свій голос [16, с. 83].

Зрозуміло, вести мову про політичну відповідальність громадянина за свій вибір в повному розумінні використовуваного нами поняття неможливо. Право обирати, що виражається в праві самостійного і вільного вибору, за Ст. 70 Конституції України [17] є

суб'єктивним правом громадянина. Введення відповідальності за «несвідоме» голосування руйнує всю конструкцію вітчизняних виборчих прав.

Утім політична відповідальність громадянина може знайти вираз в закріпленні обов'язку брати участь в голосуванні. Наприклад, Ст. 48 Конституції Італії констатує: «Голосування – особисте і рівне, вільне і таємне. Здійснення його вважається громадянським обов'язком» [18]. У цій конституційній формулі виборчий закон встановлює, що участь у голосуванні – обов'язок, від якого ніхто не може ухилитися, не порушуючи свого громадянського боргу. Аналіз світової практики вказує на те, що в різних країнах передбачені різні заходи відповідальності за ухилення від обов'язку брати участь у голосуванні. Покарання можуть варіюватися від громадського осуду до відмови в прийомі на державну службу і т. ін. Вказані санкції, втілені в нормативних актах, можна вважати політико-юридичною відповідальністю громадян.

Третім аспектом є питання про відповідальність політичної опозиції. На відміну від українських політичних партій, які мають інституалізовану структуру, діють в правовому полі як формалізовані гравці політичного процесу, опозиція таких статусних ознак не має. Спроби сформулювати цивілізовані умови для функціонування опозиції, прийняттям законопроекту № 0948 В. Новинського, С. Геллера та В. Писаренка «Про парламентську опозицію», закінчилися його відхиленням 8.04.2015 за рішенням 228 депутатів [19].

Представники опозиції намагаються погоджувати загальну політичну програму, організовують проведення масових громадських заходів в цілях тиску на владу і, виходячи із заяв їхніх лідерів, публічно демонструють свою готовність навіть замінити чинне політичне керівництво України. Зрозуміло, що входження у владні структури автоматично позбавить опозицію її статусу та зробить політично відповідальною. Водночас питання полягає у тому, чи є опозиція суб'єктом політичної відповідальності, адже формальна опозиція (на кшталт, Ю. Бойка, Ю. Тимошенко, В. Рабиновича, М. Саакашвілі, А. Садового) своїми діями може завдати не менше шкоди, ніж спекулятивна правляча еліта (на кшталт, А. Авакова, В. Гройсмана, Ю. Луценка, П. Порошенка, А. Яценюка) [20, с. 127–128].

Четвертим аспектом є питання про критерії оцінки політичної відповідальності на підґрунті моральних норм. Як відомо, останні припускають наявність певних історично сформованих правил поведінки, які є обов'язковими в межах суспільства для кожного з його громадян. Таким чином, моральні норми як критерій оцінки відповідальності для політичного діяча можливо використовувати у випадку суспільного консенсусу відносно їхньої змістовної складової.

Нині в Україні, в самому її народі, а значить і в культурі, відбувся певний ціннісний розкол. Натомість влада своїми діями намагається штучно законсервувати цей ціннісний розкол, пропонуючи до суспільного обговорення все нові доволі складні і суперечливі питання (мови, декомунізації, ролі УПА, української православної церкви і т. ін.), які на думку фахівців потребують в першу чергу раціонального розгляду в

межах експертного середовища, а не емоційного тлумачення з боку непередбаченого загалу.

В Україні існують дві системи моральних цінностей, кожна з яких має свої символи та мову [21]. Зрозуміло, що політики належать до однієї з цих «цінних систем». Їхня поведінка та оцінки визначаються різним моральним вибором. Одна і та сама дія політика отримує різне трактування з боку суспільства і може не збігатися з трактуванням самого політичного діяча, що відмовляється, наприклад, йти у відставку. Вищезгадана особливість визначає провідну рису українського політичного процесу – в Україні відсутній консенсус відносно узаконених цілей і засобів політичної діяльності [22]. Вищезгадані обставини ускладнюють можливість розробки універсальних (позагрупових) дієвих кодексів норм поведінки для політиків, на кшталт таких, які було ухвалено у 2010 р. для державних службовців [23].

Природне залучення людини до безлічі соціальних груп автоматично орієнтує її на різні (інколи діаметрально протилежні [24]) нормативні системи, притаманні цим соціальним спільнотам. Тобто, з великою долею вірогідності, ми можемо припустити, що юридичні (формальні) норми суспільства можуть у своїй значущості оцінюватися як менш пріоритетні порівняно з корпоративними нормами малої привілейованої соціальної групи (популярної політичної партії, правлячої еліти, органу державної влади), до якої належить людина. Така модель поведінки, в умовах чинної політичної системи України, орієнтована на дотримання «головних», корпоративних норм (що знаходиться, як правило, в прихованій сфері) є для людини умовою збереження свого високого політичного статусу.

Таким чином, як і серед соціальних норм, так і між інституціями, які закликають людину до відповідальності існує конкуренція за «право закликати до відповідальності». Це має принципове значення для аналізу явища політичної відповідальності. Оскільки цей підхід припускає можливість існування безлічі конкуруючих нормативних систем, а згідно теорії соціальної відповідальності кожна інстанція має право вимагати від суб'єкта відповідальності дотримання вироблених нею правил поведінки, то ситуація стає менш однозначною. Суспільство як «віггодонабувач» інституту політичної відповідальності стає в один ряд з іншими інстанціями, серед яких, – президент, політична партія або фінансово-промислова група. З цієї позиції подібна «прихована» відповідальність також може претендувати на характер політичної. Вищезгадані особливості українського політичного життя доповнюються іншою особливістю нашої політичної системи – відсутністю диференціації і спеціалізації політичних ролей. Відсутність диференціації і спеціалізації політичних ролей і функцій у суб'єктів і носіїв влади обумовлена українською політичною традицією, що полягає в концентрації влади в одному центрі. Тенденція концентрації влади веде до того, що в політичній сфері існує лише одна «інстанція» відповідальності, яка встановлює свої «приховані» критерії оцінки поведінки і покликана стежити за їх виконанням представниками усіх владних гілок.

В Україні, починаючи з 1991 р., глава держави виступає гарантом порядку та добробуту суспільства. Але вже майже традиційно негативне ставлення до глави держави переміщується на його оточення, яке «систематично вводить президента в оману». Слід також враховувати і той факт, що з формальної точки зору, тобто за Конституцією, України – парламентсько-президентська республіка, де повноваження голови країни обмежені. А фактично, не підпадаючи під відповідальність, президент України має суттєвий вплив на всі гілки державної влади. Це є істотною відмінністю порівняно із закордонною практикою, оскільки виводить главу держави фактично в «вненормативное» поле і дозволяє йому конкурувати з представницьким органом влади – Верховною Радою (враховуючи виборність президента безпосередньо громадянами країни).

Політична відповідальність припускає порушення певної норми з боку суб'єкта відповідальності – таке загальне правило соціальної відповідальності. Як інститут, що забезпечує реалізацію політичної відповідальності називають вибори, де за визначенням Й. Шумпетера кандидати «змагаючись за голоси виборців» [25, с. 334] здобувають право на посаду, право на прийняття політичних рішень. Програвши вибори, кандидат терпить «крах». Але зараз складно вирішити очевидне протиріччя між досконалими технологіями маніпулювання виборчим процесом та загальним правилом про порушення «норми» (якщо нормою вважати обов'язок кандидата перед виборцем реалізувати власну політичну програму).

Якщо звернутися до світового досвіду, то тут існує дві умовні моделі послідовного втілення в життя визначальних норм інституту політичної відповідальності: по-перше, це – британська, підґрунтям якої є «конституційні звичаї», що не мають юридичної сили, не застосовуються у судах та державних органах, проте орієнтують на шляхи здійснення правової та політичної влади; по-друге, це – континентально-європейська, яка базується на чисельних законодавчих актах, утілених в деталізованих процедурах.

Критерії оцінки політичної відповідальності припускають наявність норм, недотримання яких є основою для настання негативних наслідків для суб'єкта. Соціальні норми можуть утілюватися в юридичних нормах, встановлених державою і забезпечуваних державним примусом, можуть залишатися виключно в моральній площині, набувати характеру звичаїв, традицій. Згаданий підхід виходить з універсальності відповідних норм для всього суспільства і існування єдиної системи цінностей. Хоча в науковій літературі з теорії держави та права політичні норми виділяються як різновид соціальних норм в одній класифікації з правовими нормами. На нашу думку, з формально-юридичної точки зору подібне навряд чи можливо.

На нашу думку, має право на існування наступний підхід. Політика є сукупністю громадських відносин, що складаються в результаті взаємодії груп з приводу завоювання, утримання і використання державної влади в цілях реалізації своїх суспільно значущих інтересів. Відповідно, частина згаданих відносин є врегульованою правовими нормами, тоді як інша знаходиться у сфері дії інших соціальних регуляторів.

Таким чином, деякі політичні відносини є одночасно правовідносинами, внаслідок чого політична відповідальність може набувати форми юридичної відповідальності або залишатися за межами правового регулювання. Конституційна відповідальність як різновид юридичної відповідальності в усіх випадках є відповідальністю політичною, проте остання не тотожна конституційній відповідальності і може реалізовуватися через різні види юридичної відповідальності, у тому числі – кримінально-правову. Схоже тлумачення співвідношення політичної і юридичної відповідальності виявляється і в доповіді Венеційської Комісії від 8–9 березня 2013 р. [26].

Юридичний прояв політична відповідальність набуває із залучення судових органів до розгляду казусів політичного життя. Проте не в кожному випадку можна ототожнювати юридичну і політичну відповідальність. Якщо конституційно-правова відповідальність є перш за все політичною, то цивільно-правова такою буде не завжди.

Розмите визначення терміну «політична норма» дає змогу висунути (за певних «але») гіпотезу про те, що її можливо інтерпретувати як визначальні правила взаємовідносин суспільства і влади. Якщо ж виходити з абстрактного розуміння «політичної норми», то вони повинні складатися в ході об'єктивного розвитку суспільства і відбивати рівень розвитку його політичної культури. Вважаємо, що правильним буде максимально широке тлумачення політичної відповідальності, яка включає публічно-правову і професійну етику політиків, статус яких накладає на них певні зобов'язання і обмеження, що не поширюються на інших громадян. Ця царина регулюється не законами, а етичними кодексами професійних груп. Тобто йдеться про позитивний і негативний аспекти соціальної (політичної) відповідальності, якщо професійно-обмежувальні норми спрямовані на запобігання спотворенню належної реалізації суб'єктами своїх політичних функцій, інші – орієнтовані на апостеріорну оцінку діяльності політичних акторів. Категорія «політичної норми» включає і інші соціальні регулятори, у тому числі моральні і релігійні норми, що зумовлюють поведінку суб'єкта у сфері політики та поза її межами.

Вірогідніше за все, порушення політиком юридичних або моральних норм, як у публічно-політичній, так і приватній сферах, повинно спричинити політичну відповідальність останнього тому, що він взагалі не може діяти *неполітично!*

В Україні були намагання в правовому (не морально-етичному) полі визначити критерії виміру політичної відповідальності завдяки ухваленню проекту закону України N 6286 «Про політичну відповідальність в Україні» від 09.04.2010 нардепа М. Папієва, це б дало можливість на практиці впровадити підвалини континентально-європейської моделі інституту політичної відповідальності, що передбачало порядок ініціювання та застосування санкцій політико-правової відповідальності. Але проект було відкликано.

Висновки. Таким чином, ми можемо визначити політичну відповідальність як доволі складне явище колективного характеру, що має інтегровану структуру

ру, сформовану низкою вище розглянутих елементів: політичною освіченістю суспільства, де панує філософія «активного громадянства»; політичною освіченістю громадян, дистанційованих від ескапізму та абсентеїзму; державницькою позицією політичної опозиції; політичною освіченістю лідера, який усвідомлює свої зобов'язання перед виборцями.

Розглянуті аспекти політичної відповідальності відтворюють структурні елементи згаданого явища, дають можливість поєднати теоретичну конструкцію політичної відповідальності з контекстом реального політичного процесу та в своїй сукупності формують змістовне визначення сутності цього феномена.

Стосовно критеріїв оцінки політичної відповідальності можемо припустити наступне: оскільки українська держава та суспільство трансформуються, а в ми-

нулому не мали усталеної системи прийнятих на консенсусній основі неформальних норм визначення ефективності політичної діяльності, то, на нашу думку, було б доцільним поступове впровадження підвалини континентально-європейської моделі інституту політичної відповідальності, яка передбачає переважно правове регулювання діяльності пересічних громадян та політиків.

З точки зору перспективи подальших досліджень проблеми політичної відповідальності, то, на нашу думку, було б можливим використати напрацьований матеріал в якості концептуальної основи при створенні кодексу поведінки політика та розробці правових механізмів, що пов'язують наслідки політичних дій з відповідним громадянином та політиком.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зайчук О. В. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
2. Кафарський В. І. Політична і конституційно-правова відповідальність суб'єктів державно-політичних відносин / В. І. Кафарський // Держава і право : зб. наук. пр. – Вип. 48. – К. : ІДіП ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – С. 124–131.
3. Кресіна І. О. Політична відповідальність : суть, ознаки, особливості / І. О. Кресіна, С. В. Балан. – К. : ІДіП ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – 68 с.
4. Самуїлік М. М. Політична відповідальність : специфіка, структура, функціонування : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / М. М. Самуїлік ; Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 1997. – 24 с.
5. Малкіна Г. Вибори як засіб реалізації політичної відповідальності / Г. Малкіна // Віче. – 2008. – № 12. – С. 16–18.
6. Мельник О. В. Конституційно-правова відповідальність вищих органів державної влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Мельник ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – 17 с.
7. Рябченко О. П. Примус як ознака політичної відповідальності / О. П. Рябченко // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. Спецвип. : До 10-річчя утворення Національного університету внутрішніх справ / ред. О. М. Бандурка. – Х. : НУВС, 2002. – С. 141–145.
8. Мельниченко В. Політична відповідальність публічно-владних інституцій у системі соціальної відповідальності / В. Мельниченко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – Вип. 1. – С. 175–183.
9. Оболонский А. В. Мораль и право в политике и управлении / А. В. Оболонский. – М. : Изд. дом ГУ–ВШЭ, 2006. – 262 с.
10. Доган М. Легитимность режимов и кризис доверия / М. Доган // Социс. – 1994. – № 6. – С. 147–155.
11. Смирнов А. Е. Ответственность как регулятор общественной жизни : сущность, структура, функции и основные социальные формы / А. Е. Смирнов, В. В. Томашов. – Ярославль : ЯГТУ, 2012. – 140 с.
12. Головатий М. Ідейні засади розбудови Української України : стан та проблеми / М. Головатий // Персонал. – 2007. – № 1. – С. 12–18.
13. Карлова В. Проблеми формування загальнонаціональної ідеології в Україні / В. Карлова // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2010. – № 4. – С. 17–24.
14. Ясперс К. Вопрос о виновности. О политической ответственности Германии / К. Ясперс ; пер. с нем. С. Апта. – М. : Прогресс, 1999. – 146 с.
15. Вебер М. Политика как призвание и профессия / М. Вебер // Избранные произведения / пер. с нем. ; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова ; предисл. П. П. Гайдено. – М. : Прогресс, 1990. – С. 644–706.
16. Нисневич Ю. Об акторах политической ответственности / Ю. Нисневич // Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование. – 2013. – № 3. – С. 82–87.
17. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року зі змінами, внесеними згідно із законами № 2222-IV від 08.12.2004, № 2952-VI від 01.02.2011, № 586-VII від 19.09.2013, № 742-VII від 21.02.2014 // Відомості Верховної Ради України (ВВР України). – 1996. – № 30. – Ст. 141 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20010711>.
18. Конституция Итальянской Республики от 22 дек. 1947 г. [Электронный ресурс] – Конституция Итальянской Республики / пер. с итал. Л. П. Гринберга // Конституции государств Европейского Союза / под общ. ред. Л. А. Окунькова. – М. : ИНФРА-М-НОРМА, 1997. – С. 423–450. – Режим доступа : <http://lawyers-ssu.narod.ru/subjects/constzs/italy.htm#01.02.03.00.00.00.00.00>.
19. Замість закону про парламентську опозицію Рада внесе зміни до Регламенту [Електронний ресурс] : зн. уа. – 8 квіт., 2015. – Режим доступу : https://dt.ua/POLITICS/rada-vidhilila-zakon-pro-parlamentsku-opoziciyu-169244_.html.
20. Дроздова А. М. Легитимация и ответственность власти во взаимоотношениях государства и личности (социально-философские и правовые аспекты) : монографія / А. М. Дроздова, С. А. Комаров. – 2-е изд. – СПб. : Изд-во Юридич. инст-та, 2011. – 227 с.
21. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. XXI век / С. Г. Кара-Мурза. – М. : Алгоритм, 2015. – 464 с.
22. Журавський В. С. Кору́пція в Україні – не політика [Електронний ресурс] : монографія / В. С. Журавський, М. І. Михальченко, О. М. Михальченко. – К. : Фенікс, 2007. – 408 с. – Режим доступу : <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=130>.

23. Про затвердження Загальних правил поведінки державних службовців : Наказ Головного управління державної служби України від 4 серп. 2010 р. № 214 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1089-10>.
24. Медушевский А. Н. Социология права / А. Н. Медушевский. – М. : ТЕИС, 2006. – 613 с.
25. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Й. А. Шумпетер ; пер. з англ. В. Ружицького та П. Тарашука. – К. : Основи, 1995. – 528 с.
26. European Commission for democracy through law (Venice Commission). Report on the relationship between political and criminal ministerial responsibility (adopted by the Venice Commission at its 94th Plenary Session (Venice, 8–9 March 2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2013\)001-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2013)001-e).

В. А. Веденеев,

КЭИ ГВУЗ «КНЭУ им. Вадима Гетьмана», г. Кривой Рог, Украина

ЛОГИКА ОПРЕДЕЛЕНИЯ СУЩНОСТНЫХ АСПЕКТОВ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ И КРИТЕРИЕВ ЕЕ ИЗМЕРЕНИЯ

В статье автор рассматривает политическую ответственность как достаточно сложное образование коллективно-го характера, имеющее интегративную структуру, в которой он выделяет четыре элемента: политическую образованность общества, где господствует философия «активного гражданства»; политическую образованность граждан, дистанцированных от эскапизма и абсентеизма; прогосударственную позицию политической оппозиции; политическую образованность лидера, осознающего свои обязательства перед избирателями.

Рассмотренные аспекты политической ответственности воссоздают структурные элементы упомянутого явления, дают возможность объединить теоретическую конструкцию политической ответственности с контекстом реального политического процесса и в своей совокупности формируют содержательное определение сущности этого феномена.

Относительно критериев оценки политической ответственности, автор делает вывод: поскольку Украина является государством и обществом, которые в прошлом не имели устоявшейся системы принятых на консенсусной основе неформальных норм определения эффективности политической деятельности, то было бы целесообразным введение основ континентально-европейской модели института политической ответственности, предусматривающей преимущественно правовое регулирование деятельности рядовых граждан и политиков.

Ключевые слова: *гражданственность; политическая ответственность; политическая культура; идеология украинства; юридические нормы; корпоративные нормы.*

V. Vedeneyev,

*Kryvyi Rih Economic Institute of Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman, Kryvyi Rih, Ukraine*

LOGIC OF DETERMINATION OF ESSENTIAL ASPECTS OF POLITICAL RESPONSIBILITY AND CRITERIA OF MEASURING

In the article an author examines the political responsibility as difficult enough formation of collective character, having the integrated structure in that he distinguishes next four elements: the political education of society, where philosophy of «active citizenship» dominates; serving as the basis of citizenship; political education of citizens distanced from escapism and absenteeism; pro-state position of political opposition; political education of leader realizing the obligations before electors.

The considered aspects of political responsibility recreate the structural elements of the mentioned phenomenon, giving an opportunity to unite the theoretical construction of political responsibility with a context of real political process and in the aggregate form it forms meaningful definition of the essence of this phenomenon.

In relation to the criteria of estimation of political responsibility, an author draws conclusion: as Ukraine is the state and society, that in the past did not have a withstanding system of the informal norms of determination, adopted by consensus, so that would be appropriate establishing of a new bases of the Continentally-European model of institute of political responsibility, foreseeing the mainly legal adjusting of activity of ordinary citizens and politicians.

From the point of view of prospect of further researches of problem of political responsibility, would be possible to use given material as a conceptual basis at creation of code of behavior of politician and development of legal mechanisms, relating the consequences of political actions with a corresponding citizen and politician. Sociocultural, normative-valued, comparative and historical methods are being used as a tools for researches.

Key words: *citizenship; political responsibility; political culture; ideology of Ukraine; legal norms; corporate norms.*

Рецензенти: Семенченко Ф. Г., д-р політ. наук, професор;

Чупрін Р. В., канд. політ. наук доцент.